

СТО СЕДАМДЕСЕТ ГОДИНА ОД ДОНОШЕЊА ПРВОГ СРПСКОГ УСТАВА

Апстракт: У погледу политичког развоја Србије тридесете године XIX века су биле веома бурне : два хатишерифа, два устава, једна буна, абдикација, две смене на престолу. Упркос напорима руске дипломатије и опозиције да натерају Милоша да донесе устав, све до Милетине буне, када му је био угрожен престо, Милош је успешно одолевао притисцима. Тек након буне је Милош одлучио да објави устав. Он је објављен 2. фебруара (по новом календару 15.) 1835. у Крагујевцу. Овај устав, иако октроисан, у ствари је извојеван од народа. Незадовољне старешине без народа не би ништа учиниле. Старешине и народ су се ујединиле око само једне ствари: наћи спас од кнежевине свемоћи. Али као што је Милетина буна кратко трајала, тако се и устав кратко одржао на снази. Милош га је само неколико недеља након доношења укинуо. Прави разлози су били јаки притисци страних сила, посебно руско-аустријске дипломатије.

Кључне речи: хатишериф, Милетина буна, Сретењски устав, Државни савет.

Како је кнез Милош хатишерифом из 1830.¹ уредио односе Србије према Турској и свој однос према Порти, требало је да уреди и свој положај у самој држави и своје односе према народу. До тада је радио искључиво на томе да Турска призна и потврди Србији повластице, да Србија постане аутономна кнежевина и да он буде признат за наследног господара. Тренутак за тако нешто је био веома погодан, будући да је Турска као губитница изашла из рата са Русијом, а постојала је и подлога за тако нешто у одређеним међународним документима. Прво, ту је била 8. тачка Букурештанског мира², склопљеног 16. маја 1812. Она је предвиђала потпуну амнестију за Србе и неку врсту самоуправе. Како је после овог мира уследио Наполеонов напад на Русију, Турска је избегла да испуни своју обавезу према Србији. Међутим, Руси то нису заборавили па су српско питање поново поменули и укључили у Акерманску конвенцију³ од 25. септембра 1826. када се Турска обавезала да за 18 месеци уреди српско питање заједно са српским представницима и да решење објави хатишерифом. Турска је опет избегла ту обавезу пошто је наредне године дошло

---

¹ Станојевић, Станоје, *Историја српског народа*, Београд, 1926, 350.

² Ђоровић, Владимир, *Историја Срба*, Београд, 2004, 554.

³ Ђоровић, В. н.д., 567.

до избијања још једног руско-турског сукоба. Тај сукоб је завршен склапањем Једренског мира⁴ 2. септембра 1829. када се Порта обавезала да у року од месец дана изврши Акерманску конвенцију. Србији је такође морало бити враћено и шест нахија: Крајинска, Црноречка, Параћинска, Крушевачка, Старовлашка и Јадранска, које је још Карађорђе био освојио и држао. Руси су рекли да ће њихове снаге остати у Једрену све док се не испуне сви захтеви, између осталог и они везани за српско питање. Султан Махмуд II је већ 18. септембра издао претходни акт о самоуправи, који је 2. децембра регистрован службено у Београду и саопштен у Крагујевцу Народној скупштини. Међутим, када су се Руси повукли, Турци су почели да одуговлаче, тражећи да посебни комесари одреде границе шест нахија. Постигавши то, Турци су 30. новембра 1830. издали Србима хатишериф о самоуправи у њиховој земљи. У исто време издат је и берат којим је кнезу Милошу Обреновићу признато наследно кнежевско достојанство у његовој породици. Коначно су та питања била решена и скинута са дневног реда. Али Милош је избегавао да утврди границе своје власти. Он је хтео да остане неограничени господар у земљи, као што је био и дотле. Та његова жеља је међутим, наилазила на отпор и код народних старешина, који су хтели да дођу до утицаја на државне послове, и у народу, који се опирао тиранији, као и код Русије, која је сматрала да ће њен утицај у Србији бити боље осигуран ако власт кнеза не буде сувише концентрисана.

МИЛЕТИНА БУНА

Пошто кнез Милош никако није хтео да ограничи своју власт и да одреди народна права, у земљи се појавио јак покрет против Милошеве самовоље па је јануара 1835. избила буна, чији је главни циљ био ограничавање Милошеве власти. Понижени чиновници, који су бивали и батињани, обесправљени трговци, старешине, сви су били против кнеза. Било им га је доста. Нико више није био спреман да трпи Милошево понашање. него и понашање његових слугу који су радили шта су хтели, наводно у Милошево име. Одсуство суда се итекако осећало, а Милош је и даље избегавао да организује Савет што је по хатишерифу из 1830. био обавезан да учини. Осећајући узнемиреност старешина и народних маса, кнез је на заседању Скупштине 1. фебруара 1834. обећао значајне законодавне и административне реформе. Дао је и један нацрт устава, а пре његове израде је поставио пет министара,⁵ али не све једног дана него у року од два и по месеца. За министра правде и просвете поставио је Лазара Теодоровића (27. марта 1834), за министра унутрашњих дела Ђорђа Протића (5. априла), за министра финансија Коцу Марковића (23. априла), за министра војске Тому Вучића Перишића (2. јуна) и за министра иностраних дела Димитрија Давидовића (8. јула). Међутим, никаквом уредбом им није одредио њихове дужности. Сви ови потези ипак нису могли да задовоље његове противнике, који су постављене министре сматрали обичним кнежевим чиновницима. Како је Милош и даље наставио да се понаша као и раније, његови противници су сматрали да се он једино може уразумити ако се јасно покаже народно незадовољство. Тако је почела да се против кнеза спрема једна завера. Њене вође су у виду имале превасходно своје интересе и своје лично уздизање, јачање личне моћи,

⁴ Исто, 568.

⁵ Продановић, Јаша М, *Историја политичких странака*, Београд, 1947, 66.

прибирање државне власти у своје руке. Свако евентуално смањивање Милошеве моћи⁶ би прешло у њихове, а не у народне руке, за шта су се наводно залагали.

Завера је спремљена у Крушевцу, у дому Стојана Симића, пред Божић 1835. Симић је крштавао сина и позвао је Милоша да буде кум. Милош је послао свог старијег сина Милана, са којим је кренула и књегиња Љубица. Крштењу је требало да присуствују и неколико виђенијих људи: Аврам Петронијевић, велики војвода расински Милосав Здравковић Ресавац, стари Карађорђевић барјактар Милета Радојковић, Ђорђе Протић (коме је 1827. по Милошевом наређењу ударено 50 батина), брат Хајдук Вељков, Милутин Петровић Ера. Завереници су се потајно договорили о захтевима које ће поставити Милошу кад се састане Скупштина и о насилним средствима против њега, ако се одупре њиховим захтевима. Протић је предлагао да га убију, други су предлагали да се збаци, али је Милета Радојковић (по коме је буна добила име – Милетина) био против обе ове солуције. Он је био за ограничење Милошеве власти уставом, затим укидање кулука, давање народу права на употребу шума и укидање нарочитих повластица за извозну трговину⁷.

Када је дошло време за акцију, једино је Милета Радојковић успео да прикупи људе из Јагодинске нахије, Симић је довео мало људи, док остали нису имали никог уз себе. Побуњеници су стигли близу Крагујевца, где је скупљеном народу Петронијевић одржао беседу о томе како Милош влада као паша повећавајући порез и убирајући намете као да је држава његова баштина, а народ робље. Он је опасан за сваког коме се приближи, па је чак и његова породица против њега. У одбрану Милошеву, који је за буну сазанао од једног од завереника који се случајно излетео, стао је Тома Вучић Перишић. Он није хтео да одмах улази у борбу са побуњеницима већ је, оставивши војску капетану Туцаковићу, са 150 коњаника изашао пред побуњенике и ступио са њима у преговоре. Неколико побуњеника је било за то да се нападне Пожаревац (где се кнез налазио) и да се кнез збаци, пре него што прикупи војску. Милета није пристао на то, већ је остао при томе да се Милошу само ограничи власт. Вучић је пристао на то да послужи као посредник између побуњеника и кнеза. Кнез је након добијених вести, одлучио да пошаље у Крагујевац Давидовића, свог секретара, да се додатно обавести о побуни и захтевима. Након што су Давидовићу изнели захтеве, изабрали су 35 изасланика да те захтеве изнесу кнезу, са којима је кренуо и Вучић. Милош, који је једно време помишљао чак и на бекство, је стигао у Крагујевац, изљубио се са вођама побуне и рекао им : "*Сви смо криви ; и ја сам сâм често грешио; трудимо се да се сви исправимо и опростимо узајамно једни другима*"⁸.

Након завршетка буне, Милош је ипак донекле заплашен овом буном, одлучио да изда устав и да установи Државни савет. Израду устава је поверио Димитрију Давидовићу, ранијем уреднику бечких *Српских новина*, а Скупштина би сазвана за 2. фебруар 1835.

---

⁶ Продановић, Ј. М, *Историја политичких странака*, 67.

⁷ Исто, 67.

⁸ Исто, 69.

ДОНОШЕЊЕ УСТАВА

Устав је израдио Димитрије Давидовић, по угледу на уставе Швајцарске и Белгије, на врло слободуман начин и мимо сваког очекивања. Давидовић је⁹, у још полутурску Србију, унео западњачко устројство и навике. И сам термин „устав“ је смислио Давидовић, вероватно желећи да покаже да се владалачка самовоља најбоље може (за)уставити само уставом. Све остале земље које су имале уставе, су једноставно преузимале латинску реч конституција. Уставом је власт подељена на законодавну, извршну и судску. Законодавна и извршна власт су припадале кнезу и Државном савету, а судска независним судовима. Извршну власт је представљало шест министара¹⁰ : за спољне послове, финансије, војску, унутрашња дела, просвету и правду. Председник Савета је председавао и министарским седницама. Савет је имао две врсте послова : једне је подносио кнезу на одобрење, а друге је радио сам. У прве су спадали : давање, измене и укидање закона, буџет, уређење појединих струка посебним уредбама, припреме за државне уговоре са иностранством, тужбе против саветских чланова, извештаји о стању свих струка и њиховом напредовању, давање благородства и помиловања (од смрти и робије веће од десет година) и др. У послове које је Савет могао сам да ради спадали су : тумачење и објашњавање закона, спорови између министара о надлежности, спорови између политичких и судских власти, право грађанства о прирођености у Србији, жалбе чиновника против министара у погледу дисциплине, жалбе против цензуре. Саветом је председавао кнез или пунолетни престолонаследник, а кад ниједан није присутан, председник Савета¹¹. Савет и кнез су заједнички доносили законе, по поступку који је био прецизно одређен. Одређени министар (попечитељ) би поднео предлог Савету (чл. 11.), затим би Савет на својим седницама прегледавао захтев (чл. 12.), па би га онда прослеђивао кнезу на одобрење (чл. 13.). Кнез је имао право да по чл. 14. двапут одбије предлог неког закона, али ако би и трећи пут био изгласан, он је морао да га прихвати (под условом да " *не иде на погубу народа, или противу Устава државнога*")¹². Чл. 14. представља модификацију сличног члана из француског револуционарног устава из 1791. По њему краљ је имао право да двапут одбије неки закон, али ако би он био и трећи пут усвојен од стране Скупштине, он би аутоматски ступао на снагу и имао назив закона. Слична одредба се налази и у норвешком закону из 1814. који је предвиђао да краљ може двапут одбити закон, али да би трећим узастопним изгласавањем он ступао на снагу и без краљевог потписа¹³. Али постоји и једна велика разлика између два поменута устава и нашег. Наиме, оба ова устава ограничавају краљев вето и дају право народним представницима да га надгласају, док наш устав не даје Народној скупштини никаква права. Она не решава о законима, нити има права подношења законодавне иницијативе, већ само може да моли Савет да изда нови закон.

Народној скупштини су уставом из 1835. дата веома ограничена права: она може да одређује годишњи данак, да бира са Саветом новог кнеза (ако династија Обреновића изумре) и без њеног одобрења не може се мењати висина кнежеве годишње плате. Једина новина је била та што је Скупштини дато тзв. буџетско право, што је значило да никакви намети, порези или каква задужења државе нису

⁹ Ђоровић, В., *н. д.*, 577.

¹⁰ Продановић, Јаша, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, Београд, 1936, 62.

¹¹ Продановић, Ј, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, 62.

¹² Исто, 46.

¹³ Продановић, Ј, *Историја политичких странака*, 72.

могла бити остварена без њене сагласности. Из овога ће се касније у Европи развити представнички систем и парламентарна владавина. Народни посланик није смео бити млађи од тридесет година, а заседање (што би се данас рекло редовно) је чл. 85. било предвиђено за Ђурђевдан, на кнежев позив, а ако устреба, Скупштина је могла бити сазивана и више пута годишње¹⁴.

Устав је био подељен на 14 глава : I) *Досојанство и простор Србије*; II) *Боја и грб Србије*; III) *Власти србске*; IV) *О законодавству и начину како га ваља водити вообште*; V) *О Књазу србском*; VI) *О Државном Совјету*; VII) *Власт судејска*; VIII) *О народној скупштини*; IX) *О цркви*; X) *О финансији (азнадарству)*; XI) *Обићенародна права Србина*; XII) *Права чиновника*; XIII) *Промјене и додатци к Уставу Књажества Србије* и XIV) *Закљученије*.

Устав је предвиђао веома лабаву везу Србије са Турском, кроз постојање министарства спољних послова, у другој глави, 3. и 4. чланом био одређен грб и застава Србије, што једна вазална земља не би смела да има. Застава је била „отворено-црвена, бјела и челикасто-угасита, док је грб народни Србски представљао Крст на црвеноме пољу, а међи краковима Крста по једно огњило окренуто к Крсту; док је сâм грб опасан зеленим вјенцем с десне стране од растова, а са леве од маслинова листа“¹⁵.

Одредбе у глави XI о општенародним правима Срба су донешене ради заштите народа од Милошеве насилничке владе. Уставним одредбама гарантована је безбедност живота, части и имања српских грађана од Милошеве обести. Тако се чл. 111. предвиђала једнакост свих Срба пред законом, док је чл. 112. прописано да се нико не сме гонити, ни затварати, ни бити осуђен без надлежног суда и мимо закона. Такође, сваком затворенику је најдаље након три дана морало бити саопштено зашто је затворен и он је морао бити испитан (чл. 113). Чл. 115. је гарантовао да ником не може бити двапут суђено за исту кривицу, нити му је по чл. 114. могао судити ненадлежни суд¹⁶. Одредбе које се тичу приватног и сеоског имања јасно су имале за циљ да спрече кнеза и његове блиске сараднике да се богате на рачун народа. Тако чл. 119. каже: „Имање сваког Србина, било какво му драго, јест неприкосновено. Ко се покуси својевољно дирнути у туђе добро и имање, и или присвоити га, или окрњити, онај ће се сматрати са нарушитеља обићенародне безбједности, био он ко му драго и од куд му драго“. Ова последња реченица, посебно прва половина, се очито односила на кнеза Милоша и на његове најближе присталице, који су имали обичај да врло радо присвајају и народна и приватна имања. Члан 129. је проглашавао сеоске шуме и горе за општенародно добро, на које су сви имали подједнака права, тако да је бранио сваком становнику Србије да их заграђује или да брани другим Србима да их користе. И овај члан је такође био уперен против Милоша и његових сарадника¹⁷. Овај устав је чл. 118. укинуо ропство, наводећи да роб без обзира да ли је дошао сам или са неким, ступањем на тле Србије постаје слободан човек.

Што се тиче чиновника, њима је за време владе Милошеве било и добро и лоше. Док су му били по вољи, могли су некажњено вршити и понеко насиље над народом, а ако би пак био незадовољан њима, или би се наљутио на неког, што уопште није била реткост, онда су они испаштали и за најмању кривицу или грешку. Ништа им није гарантовало положај или пензију у случају старости или изнемоглости. Могли су бити премештани са вишег на ниже положаје, одузимани

¹⁴ Продановић, Ј, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, 54.

¹⁵ Исто, 44.

¹⁶ Исто, 57.

¹⁷ Продановић, Ј, *Историја политичких странака*, 75.

су им чиновни и службе без икаквог суда или ваљаног разлога, па су чак бивали осуђивани и на телесне казне¹⁸.

Због свега овога је устав главом XII чиновницима дао велике повластице, не би ли их на неки начин заштитио. И сâм Давидовић је стрепео од Милоша и био је веома потресен када је Ђорђе Протић добио батине, тако да је разумљиво да је, будући и сам чиновник, желео да заштити и себе и друге од насиља. У устав је унешена одредба да се чиновници не смеју збацивати на мања звања или отпуштати без доказане кривице, ако суд претходно не би оптужбу испитао и о њој донео одговарајућу пресуду (чл. 133). По чл. 134. чиновник је могао бити уклоњен са положаја ако се сумњало да је извршио неку повреду закона, али је у року од три месеца (ако је евентуална повреда учињена у Србији), морала бити спроведена истрага, а ако је до повреде дошло у иностранству, истрага је морала бити извршена у року од шест месеци¹⁹. За време истраге, чиновник би примао половину плате. Што се тиче пензија, чл. 137. је предвиђао да старим и оболелим чиновницима, који су у служби провели минимум 15 година, следи пензија у висини половине плате, а ако су у служби провели 25 и више година, онда им следује цела плата. Ако се јави неко упражњено место, непосредна власт предлаже Савету, неком врстом конкурса, три најбоља кандидата, од којих онда Савет бира најбољег (чл. 135). Устав је обезбедио чиновнике од кнеза, али им је забранио чл. 138. да се, док су у служби, баве приватним пословима, као што су држање трговина или неких занатских радњи²⁰.

Устав се побринуо и да заштити судове и судије. Судство је подељено на три институције : окружне судове, Велики суд и једно одељење Државног савета, као суд трећег и највишег степена (чл. 78). На целој територији Србије судиће се по јединственом закону (који је тек требало да се изда), који ће важити за све (чл. 79). У чл. 80. су описана права и дужности судија, који је предвиђао потпуну независност судија од било какве власти²¹.

Овим уставом је била успостављена и слобода вероисповести, где је чл. 97. осигуравао безбедност и заштиту државе свим својим грађанима, без обзира које вере они били. Устав је предвидео и време када се убира порез, а то је било два пута годишње, између Ђурђевдана (6. мај) и Митровдана (8. новембар) и између Митровдана и Ђурђевдана. У глави XIII је предвиђена процедура за измене и допуне устава: на захтев кнеза и Савета би се сазвала Скупштина, где би они изнели своје предлоге у погледу допуна или промена одређених чланова (чл. 140), а затим би Скупштина (било је потребно присуство најмање три четвртине укупног броја посланика) гласала о предлозима. Неки члан је могао бити промењен једино ако би за њега гласала двотрећинска већина од укупног броја присутних посланика.

Устав је свечано био донешен на Сретење, 2. фебруара 1835. (по новом календару 15. фебруара), у Крагујевцу на кнежевој ливади, у присуству близу 4000 учесника. Гласање је вршено по окрузима, а не лично, нити је држан главни претрес. Устав је сутрадан прочитан и проглашен на свечан начин, заједно са црквеном литијом, уз црвене барјаке, кнежеву коњичку и пешачку гарду, у присуству свечане музике и свих посланика, кнеза са породицом, митрополита и владика, а увече је приређен ватромет и одржана позоришна представа. Након изгласавања, вреди поменути, кнез је био ношен на рукама, поднесена му је

¹⁸ Продановић, Ј, *Историја политичких странака*, 76.

¹⁹ Продановић, Ј, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, 59.

²⁰ Продановић, Ј, *Историја политичких странака*, 77.

²¹ Продановић, Ј, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, 54.

адреса захвалности и поклон народа Србије: златна сабља украшена драгим камењем, као и златан врч пун вина²². Овим уставом била су постављена и петорица министара : за министра правде Лазар Теодоровић, за министра унутрашњих дела и за министра просвете Димитрије Давидовић, за министра иностраних послова Аврам Петронијевић, за министра финансија Алекса Симић и за министра војног Милета Радојковић. Поред министара, у Државни савет су ушли као "дјејствителни државни саветници" и : Коца Марковић (председник Савета), Јосиф Милосављевић, Тома Вучић Перишић, Милосав Здравковић Ресавац, Михаило Герман, Ђорђе Протић и Ранко Мајсторовић. За државне саветнике су постављени : Ђорђе Парезан, Јанићије Ђурић, Цветко Рајевић и Тодор Хербез. За главног секретара је постављен Стеван Радичевић, а 14. фебруара је по чл. 19. успостављен и Кнежевски савет у који су ушли : Стојан Симић, Јосиф Милосављевић, Тома Вучић и Михаило Герман²³.

ЗАКЉУЧАК

Први српски устав је по својим слободумним идејама био далеко испред Србије тога времена, нарочито што је тадашња Србија била једна непросвећена и заостала средина. По записима, устав је био у народу добро примљен, а *Новине Сербске* су писале да је кнез Милош потписао „срећу Србије“, док је Јеврем Обреновић јављао из Београда да се у иностранству диве слободоумљу српског устава. Међутим, права истина је била да је давање тог врло либералног устава, изазвало протесте и у Русији и у Турској²⁴. Постављало се неколико питања: како је Србија, вазална земља, могла да га објави без знања Турске и како то да она уводи устав, кад га немају ни Русија ни Турска? У Аустрији се на устав гледало са неповерењем и подсмехом, уз питање шта ће једној вазалној држави министарства, а поготово министарство иностраних дела. Проблематична је била и тробојна застава истих боја као француска. У монархистичким главама је одмах била повучена паралела да би тај устав донешен после једне буне, могао да доведе до истог до чега је дошло и у Француској. У Аустрији је такође завладао страх да и народи у Аустрији не затраже устав, по угледу на своје суседе. Сви су се слагали да је устав републикански и револуционаран, док га је турски министар иностраних дела назвао „заразителном конституцијом“²⁵. Аустријски посланик на Порти га у једном писму кнезу Метерниху означава као једну од највећих заблуда XIX века, а руски посланик у Цариграду Бутењев је чак рекао да је „Србија у бездан пропала због француско-швајцарске конституције“²⁶, док је у тренутку када му је Михаило Герман понудио на увид текст устава скочио као опарен и узвикнуо : “Како? Конституцију! То ја нећу да држим у канцеларији!” Герман је уверавао Бутењева да се устав неће ни уводити у праксу до Ђурђевдана, док га руски двор не прегледа, па ће се после изменити по руским напоменама. Милош је стварно покушао да поправи устав по жељи Русије и да министре прогласи за своје секретаре, само да му се дозволи да задржи тачке које говоре о грбу, застави и наслеђу престола. Русија му је чак и обећала гаранције за те тачке, али је оштро протестовала против тачака о Савету и министрима, будући да оне " дирају у туђу

²² Продановић, Ј, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, 61.

²³ Продановић, Ј, *Историја политичких странака*, 79.

²⁴ Ђоровић, В. , *н.д.* , 577.

²⁵ Продановић, Ј, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, 64.

²⁶ Исто.

власт" и да су противне хатишерифима²⁷. Руси су чак изјавили да они само желе да кнез буде слободан, силан, снажан и ничим спутаван.

Русима је, наводно, сметало то што је кнез овим уставом изгубио много од своје власти, а Народна скупштина није добила никаквих нових права. Борба народних старешина против Милошеве страховладе, донела им је у подтексту устава велику власт. Кроз уставне одредбе, они су владали Милошеву самовољу, али им је предстојала нова борба, да сада у стварности постигну права обећана им уставом²⁸.

Било је још замерки на устав, а већина њих је објављена у аугзбуршким *Општим новинама* (*Allgemeine Zeitung*) у једном допису од 20. септембра 1835. Ту се додуше признала добронамерност писаца устава, али им се одриче искуство за овакав посао. За Србију нису, тврди се, слободоумне уредбе, попут оних у француском уставу, већ је само требало обезбедити личност, имање и част. За Давидовића и друге се каже да су овим уставом ставили лакомислено и слепо на коцку част и достојанство, како кнеза тако и народа. У уставу је било противречности, а замерало се и то што је кнезу ограничено право вета за поједине законе, те да му је требало бити дозвољено да може да одбије који год хоће закон и да по свом нахођењу уклања државне чиновнике²⁹.

Такође је било замерки и на чињеницу да је Савету дато и сувише власти, а да кнезу није остало ни толико колико сеоском кмету. По мишљењу у Аустрији, кнез је по овом уставу био само један лутак. Постављено је питање због чега се Скупштина састаје само двапут годишње, зашто траје само неколико дана и зашто је у њој толико неписмених људи?

Ове критике и притисци на кнеза су отпочели такорећи од првог дана битисања устава. Народ (условно гледано) је успео да од кнеза издејствује један правни акт, којим је Милошу ограничио његово бахато и самовољно понашање, али је то била „Пирова победа“. И кнез је то врло добро знао, тако да се и није много супротстављао страним притисцима, јер је сматрао да ће он моћи да погледа народу у очи, пошто им је он ето дао устав и показао своју добру вољу, али се морао покорити вољи страних сила од којих је зависио. У ствари, Милош је једва дочекао да изигра устав, тако да је у кратком року разрешио све ministre. Први су се на удару нашли Милета Радојковић и Димитрије Давидовић, који су били разрешени дужности 16. марта, а затим су уследили Аврам Петронијевић (17. марта), Алекса Симић (22. марта) и Лаза Теодоровић (23. марта).

Тако је, на један можда неславан начин, отишао у историју први српски устав. Ипак, Срби су успели да се после дугог периода временаведеног у ропству, врате у европску цивилизовану породицу, показујући да су у свом еволуционом развојном процесу довољно сазрели да су спремни да се сами старају о својим унутрашњим питањима. Иако је овај устав био укинут, због притиска страних сила, то није значило да је то крај српског пута ка изради тог највишег правног акта једне државе. Напротив, већ априла месеца 1835, непуних месец дана након укидања Сретењског устава, састављена је комисија за израду устава, у коју су ушли : Аврам Петронијевић, Јокса Милосављевић, Алекса Симић, Ђорђе Протић, Јаков Живановић и Стеван Радичевић. Они су након што су израдили нацрт устава, послали тај текст у Цариград на одобрење. Тај нацрт је послужио за основу устава који ће у виду султанског хатишерифа бити издат 10. децембра 1838.

²⁷ Исто.

²⁸ Продановић, Ј, *Историја политичких странака*, 79.

²⁹ Продановић, Ј, *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, 61.

Сретењски устав је уз све своје недостатке и мане, ипак означио прекретницу у политичком развоју Србије XIX века. Сада је ваљда свима у Европи почело да бива јасно, да се у једној малој земљи, тамо негде " на брдовитом Балкану" нешто " кува", и да је она спремна, иако не још потпуно, да се укључи у оно, што би се данашњом терминологијом назвало " европске интеграције". Полако је почео да се затвара пун круг. Он је отпочео са царем Душаном у давном XIV веку, са његовим *Закоником*, а привео крају са Сретењским уставом. Србија је у време доношења *Законика* била на врхунцу, па је пад до кога је дошло спречио даљи развој законодавства у Србији. Сада је ситуација била потпуно другачија. Србија је била на свом успону и на путу опоравка, тако да је законодавство могло само да се развија и еволуира заједно са државношћу. Зато се може рећи да Сретењски устав стоји у истој равни са Првим и Другим српским устанком, као једна од главних прекретница у српској историји.